

DEN FANTASTISKE VIRKELIGHED

Om den stadig voksende interesse for fantasy

Det er både fascinerende og frustrerende at være vidne til den opblussende interesse, der herhjemme er blevet den fantastiske litteratur til del de seneste år. At benævne fænomenet Harry Potter-effekten vil være en overdrivelse. Men det er klart, at netop den fænomenale succes, som bøgerne om troldmandslærlingen på Hogwarts har fået, har medvirket til at få den fantastiske litteratur på alles læber.

Bevares, det eventyrlige og fantastiske har altid været at finde i børneværelserne, og de fleste har været velsignet med en barndom i selskab med *Mio, min Mio* eller *Peter Pan*. Men det har netop i en vis grad været undtagelser, for den ikke-realistiske litteratur har aldrig rigtig været velkommen på parnasset i Danmark – lige så lidt som alt andet, der åbent bekender et tilhørsforhold til en genre.

Men med J.K. Rowlings bøger – og til en vis grad også Philip Pullmans – er det næsten blevet stuerent at læse fantasy i en helt anden grad, end det har været tidligere. Antallet af udgivne titler er derfor også større end nogen sinde før. Forlagene er hurtige til at hoppe med på vognen og udsende en masse der ligner, men som regel ikke er af nær samme kvalitet. Men også det vil gå over som enhver anden modebølge. Hvad vi kan håbe på, når bølgen er overstået, er, at vi har opnået et mere afbalanceret forhold til genren, så fantastisk litteratur naturligt kan blive accepteret ved siden af den realistiske litteratur og kan blive vurderet ud fra de samme præmisser. Altså ikke: er denne genre lødig? Men: er denne bog god?

Derfor er det fascinerende og glædeligt at bevidne den nuværende interesse for den fantastiske litteratur, som også har givet sig udslag i antologien *På fantasiens vinger* (2002), redigeret af Niels Dalgaard, som er ph.d. på en afhandling om dansk science fiction.

Når jeg indledningsvist skrev, at denne interesse også er frustrerende, er det fordi der i Danmark heller ikke er nogen tradition for at beskæftige sig med den fantastiske litteratur. En flittig forfatter som Bo Green Jensen har aldrig været bleg for at tage livtag med det populære, og Ib Johansen har skrevet en meget fin bog om fantastiske fortællere i dansk litteratur. Men igen forbliver det mere eller mindre

isolerede tilfælde. Det betyder i en antologi som den nævnte, der på dansk grund må skrives uden en forhistorie at støtte sig til, at de fleste bidragydere føler sig foranlediget til hver især indledningsvist at definere, hvad ”fantasy” og ”fantastik” er for nogle størrelser. Og det kan godt blive lidt trættende, når man har været igennem en håndfuld udlægninger af, hvad sagen drejer sig om, som hver især benytter sig af lige så mange teoretikere. Og teoretisk ér bogen, for de fleste af forfatterne er universitetsansatte akademikere, men det skal ikke afskrække nogen fra at give sig i kast med læsningen. Desuden bidrager de to skønlitterære forfattere Lene Kaaberbøl og Peter Mouritzen.

Det kunne have interessant, om man også havde inviteret forfatterne Louis Jensen og Knud Holten til at deltage i den samtale om genren, som man kan karakterisere bogen som. Ved siden af den udenlandske (primært engelsksprogede) kanon af forfattere er de blandt de mest omtalte i de forskellige artikler som to eksempler på fremragende fantastisk litteratur på dansk. Og lige netop deres holdninger og indfaldsvinkler til genren kunne nok være interessant læsning, fordi begge forfatterskaber udspringer af 1960’ernes og 70’erens modernisme, der har ført dem fra eksklusiv og sprogligt eksperimenterende digtning til en mere åben, men ikke mindre egenartet og fabulerende fantastisk for børn og unge.

At disse to fortællere udspringer af en afstandtagen til den traditionelle realistiske litteratur og dens vægt på psykologi og sociale forhold, er næppe nogen tilfældighed. Som en undertekst under nogle af antologiens bidrag ligger nemlig den nylige diskussion om netop fantastikkens berettigelse i forhold til den realistiske litteratur. Det er blevet hævdet, at den (social)realistiske skildring er at foretrække, fordi den fantastiske litteratur ikke forholder sig til virkeligheden og ikke kan udsige noget relevant om den verden, læseren bebor.

Alene for den diskussions skyld er det velgørende at læse antologien, fordi den implicit gør det klart, at det, at en forfatter ikke beskriver en genkendelig virkelighed, langt fra betyder, at man behøver give køb på relevansen. Den fantastiske litteratur er ikke nødvendigvis eskapisme, men tilbyder tværtimod et eksperimentelt frirum, hvor litteraturen kan diskutere frigjort fra den dagligdags erfaring. At den også tilbyder mulighed for virkelighedsflugt er vel blot en ekstra kvalitet, som der ikke er nogen grund til at fordømme. Litteraturen kan meget.

Et par af bogens artikler falder lidt uden for emnet. Redaktøren har skrevet en artikel om dansk science fiction for børn, og amerikaneren Perry Nodelman har undersøgt gysergenren med henblik på Gåsehud-bøgerne. Begge er meget informative bidrag, men de hører streng taget ikke med her. Har man travlt, kan man i stedet (til en begyndelse) nøjes med at læse Niels Dalgaards indledende sonderinger. Han beskriver, hvordan holdninger til den fantastiske litteratur gennem tiderne har svinget mellem to yderpunkter.

I Oplysningstiden sidst i 1700-tallet begyndte filosoffer og forfattere for alvor at beskæftige sig med børneopdragelse og dermed også en speciel litteratur for børn. Som reaktion på denne periodes fokusering på fornuft og rationalitet kom romantikken i begyndelsen af 1800-tallet, der ud fra en idealistisk filosofi til gengæld satte fantasien i højsædet som netop det særlige, som kun de udvalgte har adgang til: geniet, kunstneren eller barnet.

Mellem de to poler har debatten siden svinget. På den ene side en hyldest til den blomstrende fortælling og den frie fantasi. Op på den anden side de jordbundne pædagoger og bibliotekarer, der har advaret imod det kulørte med argument i afsmitningsteorien: det, man læser, bliver man selv. Deres bekymring gælder alt det, der tilsyneladende ikke ser sundt, fornuftigt og normalt ud. Hvad enten det er kulørte kriminalhæfter i tiden omkring 1. Verdenskrig, tegneserier i efterkrigsårene eller senere video, computerspil, internet og hvad der ellers dukker op uden for den etablerede kulturs grænser.

Et andet af bogens bidrag kommer ind på en anden grund til den hyppige kritiske indstilling til den fantastiske litteratur: ikke bare ser den kulørt ud, men den er også svær at sætte i bås. Tove Roed diskuterer i sin artikel netop denne ambivalens i megen moderne børnelitteratur, altså det, at forfatteren så at sige skriver hen over skuldrene på børnene for at takkes de voksne kritikere snarere end det egentlige publikum.

Det er i hvert fald den beskyldning, der er blevet rettet mod meget af den mere avancerede moderne fantastiske litteratur for børn. Tove Roed citerer Philip Pullman for et svar på den type af anklage:

”En god historiefortæller fortæller ikke, hvad historien betyder. Det overlader han til læseren. En god bog er som musik med toner og harmonier, der giver genlyd hos forskellige læsere på forskellige måder. Jo mere en forfatter har et formål eller en didaktisk grund, jo mere dæmpes disse overtoner.”

Ambivalensen kan altså ses som et modtræk til den megen færdigtyggede mad, som ellers findes i det moderne medieudbud. Dermed bliver den fantastiske litteratur et smukt forsvar for, at bøger for børn og unge ikke behøver at blive pædagogiseret og adapteret. Den kan godt selv.

Trykt første gang i *Børn & Bøger* nr. 5/2002.

© Benni Bødker 2006